

Forfatter: Henrik Blicher

Titel: Forfatterportræt af Schack Staffeldt

Citation: "Schack Staffeldt", i *Schack Staffeldt*. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur:
<https://tekster.kb.dk/text/adl-authors-staffeldt-p-root.pdf> (tilgået 13. maj 2021)

Schack Staffeldt

Indhold

- [Indledning](#)
- [Biografi](#)
- [Forfatterskabet](#)
- [Tekstoplysninger](#)
- [Bibliografi](#)
- [Om forfatteren til dette forfatterportræt](#)

Indledning

På den golde gren

Det er ikke længe siden, at dansk litterær romantik var ensbetydende med Adam Oehlenschläger, og at historien om, hvordan det unge digtergeni blev bragt til live af en ildfuld norsk filosof, var allemandseje (Oehlenschläger: *Levnet fortalt af ham selv*, bd. I, 1974, s. 122-124). I historien om det dansk-norske parløb fandt man en beskrivelse af inspirationen som den særlige erfaringsform, der siden til overflod er blevet knyttet til det romantiske. Man fandt også en bekræftelse på et særligt dansk-norsk samarbejde, der behændigt slørede Henrich Steffens' forudsætninger i tysk romantisk tænkning. Man fandt i »Guldhornene« en fornyet interesse for den nationale fortid, en interesse, som skulle få afgørende betydning for 1800-tallets nationale selvforståelse. Det nye århundrede begyndte så at sige i *Digte* (1803), og Oehlenschlägers position som nationalskjald blev befæstet i den efterfølgende dobbeltsamling *Poetiske Skrifter* (1805). Og ikke mindst fandt man en ung og dristig poetisk stemmeføring, som i løbet af de par år forældede en lang række af Oehlenschlägers forgængere.

Der er ingen vej uden om Oehlenschläger, hvis man vil prøve at forstå hans ti år ældre kollega Schack Staffeldt og den rivalisering, som var en del af baggrunden for Staffeldts kortvarige karriere som dansk digter. I almindelighed er Staffeldt kendt for at komme for sent, helt nøjagtigt et år efter Oehlenschlägers debutsamling. Han forholdt sig desuden ganske skeptisk til den nordiske gudeverden, dette »Marionetspil med den eddaiske Mythologie« (*Samlinger*, bd. II, s. 427), men forspildte dermed også chancen for at blive populær, dvs. del af en national massebevægelse. Forfatterskabet var ikke stort, og det var i modsætning til Oehlenschlägers udelukkende lyrisk. Staffeldts forsøg med dramatikken kom aldrig længere end til skrivebordet, og de enkelte fragmenter, der er overleveret, afslører kun famlen med det uvante medium. Ikke desto mindre kunne han med uanfægtet selvtillid omtale sine spæde tilløb som blot manglende »Donatellos sidste Meiselslag« (*SD* 3 320; se Tekstoplysninger).

Til billedet af Staffeldt som national digter hører også det forhold, at han kom til verden i en tysk og tysktalende familie, men tidligt mistede begge sine forældre, kom på Kadetakademiet i København, og her - tilskyndet af nydanskeren W.H.F. Abrahamson, med hvem han delte sine tyske forudsætninger - bekendte sig som dansker. Sin videre uddannelse fik han ved det ansete Georg-August Universitæt i Göttingen, og da han førte dagbog under sin anden og længere udenlandsrejse sidst i århundredet, foregik det på tysk. Ikke desto mindre blev størsteparten af hans digte skrevet på hans første fremmedsprog, dansk. Der var dog ikke mange, der takkede ham for det, og i den ophedede nationalistiske atmosfære i midten af 1800-tallet blev Staffeldts germanske skødesynder udstillet til skræk og advarsel (Molbech: *Analekter*, 1846). Men, som Georg Brandes venligt har henstillet: »vi Danske ere vel ikke dem, som skulle bebreide Schack Staffeldt, at han foretrak vort Modersmaal for sit eget« (Staffeldt: *Digte*, 1882, s. 20). Eller med en højst nulevende digters ord: »Hvorom alting er, er det et besynderligt paradoks, at en digter, hvis modersmål er tysk, har skrevet nogle af de smukkeste digte, der er digtet på dansk. Det er da sjovt« (Klaus Høeck: *Jyllandsposten*, 21.8.2001).

Hvis den folkekære anekdote om Oehlenschläger handler om samtale, inspiration og den forjættende begyndelse på et markant forfatterskab, er anekdoten om Staffeldt på sin vis også en romantisk digtermyte, men med vægten på fagets omkostninger i form af gal eller genial isolation. Det drejer sig om et natligt stemningsbillede fra amtmandsgården i Schleswig, hvor Schack Staffeldt endte sine dage. Når den familieløse amtmand om vinteren ville skabe liv omkring sig, skal han ifølge pålidelig kilde have tændt lys i de mange ubeboede rum for at vandre hvileløst rundt i højlydt dialog med sig selv til langt ud på natten (*Danske Studier*, 1994, s. 77). Billedet gjorde indtryk på litteraturhistorikeren Kristian Arentzen, som skrev et lille portrætdigt, hvorfra det vist er rigeligt med to strofer (*Folkekalender for Danmark*, 1864, s. 108-111):

Der er Fest vel i de høie Sale,
Hvorfra Lyset sender ud sin Glands,
Vittig Skjemt, alvorlig, aandfuld Tale,

Liflig Strengelig og lystig Dands?
Adelsfrøkener med gyldne Lokker
Om den stolte Amtmand sig vel flokker?

Nei, ak nei! Det store Hus er øde,
Øde som ei nogen Borgers Hjem.
Der ei ungdomsfriske Kinder gløde,
Der ei skjelske Øine titte frem.
Glandsen i de klartoplyste Haller
Paa en ensom Skikkelse kun falder.

Så er der mere kongenialt schwung over anslaget i Erik Knudsens portræt med samme udgangspunkt (fra samlingen *Minotauros*, 1955): »Du tænder lys i alle vinduer

/ For ikke at se de grinende rovdyr«, hvor digteren til sidst finder sig selv, »En slukket planet i et hav af ild«.

Da den aldrende Goethe engang blev spurgt, hvad romantik var, svarede han, at det var en form for sygdom. »Das Classische nenne ich das Gesunde, und das Romantische das Kranke«. (J.P. Eckermann: *Gespräche mit Eckermann in den letzten Jahren seines Lebens*, 1836, 2. april 1829). Hvis man overvejer, hvordan Goethes begreber lader sig anvende på dansk litteraturhistorie, kommer man til det paradoks, at dansk romantiks traditionelle førstemand, Oehlenschläger, tilsyneladende både er romantisk og sund. Enten har Goethe uret, eller også er der noget galt med den litteraturhistoriske optik. Hen imod slutningen af århundredet kan man se, hvordan den sunde Oehlenschläger fremstår som spejlsfigur for en efterfølgende, mindre sund generation. I Holger Drachmanns fin-de-siècle-roman *Forskrevet* - (1890; *Danske Klassikere*, s. 45) nærmer hovedpersonen sig Frederiksberg Have og føler 'den klassiske grund' under sine fødder:

Løftede ikke vor Literaturs Guldaldertid sine sonore »runde« Toner herinde under disse Træer - mærkede man ikke Øhlenschlägers brede Vingefang, noget Livsfrodigt suse gennem disse Gange?

Hvis Oehlenschläger er sundheden i dansk romantik, tilfalder rollen som den syge Schack Staffeldt. Dette billede af den tidlige danske romantik var blevet foregrebet allerede i flere af de (få) samtidige anmeldelser af Staffeldts digtning - hvor det læsende publikum fx opfordres til at se sig om efter »solid Grund« (*SD* 3 106) og lade digteren forblive i den tynde luft med sin »Svejen og Svimlen og Hængen« (*SD* 3 105) - men blev tilspidset af Vilhelm Andersen i 1890'erne og udbygget med blomstersprog i hans litteraturhistorie, hvor man finder den karakteristiske modstilling af »Oehlenschlägers fulde Ranke« og Staffeldts »uforgængelige, golde Gren« (bd. III, s. 109; den »uforgjængelige, golde Green« er et citat fra Staffeldts »Til en ung Digter«, *SD* 2 89).

Staffeldt var altså - sådan kunne man opsummere sammenligningen - udansk, ufolkelig, ulykkelig, usund og uforsonlig. Det næste afsnit handler om, hvordan livet formede sig for sådan en digterskæbne. Selv om hans egentlige produktive år var begrænset til perioden 1803 til 1808, forstod han sig vistnok livet igennem mere som digter end som amtmand. Det hører til skæbnens ironi, at den tidligt forhenværende digters formsans da fandt afløb i, hvad han selv skal have karakteriseret som embedsmandsskrivelser støbt i bronze (*Danske Studier*, 1994, s. 84).

Biografi

- [Liv og digtning](#)

Adolph Wilhelm Schack von Staffeldt blev født den 28.3.1769 i landsbyen Gartz på Rügen som yngste søn af den ustadige militærmand, major Agatus Ludwig von Staffeldt (ca. 1734-80) og Maria Regina von Klingen (1742-76), der var af pommersk adelsslægt. I 1778 påbegyndte den moderløse og inden længe faderløse Staffeldt en militær karriere på Landkadetakademiet. Sit adelige 'von' bar han mere af navn end af gavn. På officerskolen blev han undervist af den tyskfødte W.H.F. Abrahamson (1744-1812) og debuterede som tidstypisk pastoraledigter i 1788 og året efter som harmdirrende dansk patriot (Danmark var blevet »et Farcetheater for Tydskerie«) og velorienteret teaterkritiker. Hans umilitante interesser bekymrede familien. Et arbejdsomt stipendieophold ved universitetet i Göttingen 1791-93 gjorde Staffeldt til dansk og tysk digter i den høje Schillerske stil, men kvalificerede ham desuden til den kommende ansættelse i den københavnske centraladministration i 1794. Fra Göttingen fortæller han (på tysk) sin ældre bror om sin uhyre flid, men også at han her er »langt lykkeligere end i København«, hvor han »led meget, meget mere end hans unge sjæl og sarte krop kunne holde til« (*Samlinger*, bd. II, s. 371). I 1795 indledte han en legatfinansieret femårig rejse gennem Tyskland, Østrig og Italien, der nok dannede ham som verdensmand og digter, men også bragte ham på afstand af det gærende, romantiske Tyskland. Planen var at nå helt til Rom, men Napoleons såkaldte befrielsestropper forhindrede ham i at nå så langt. Under rejsen var han munter med de muntre, dyrkede ædlere kunstinteresser i sin omfattende, tyske dagbog, der i al sin formløshed er blevet karakteriseret som »et filosofisk-æstetisk Selvopdragelsesskrift« (Stangerup: *Schack Staffeldt*, s. 80), skrev sonetter på dansk,

men publicerede intet. Et enkelt brev, formentlig fra 1797, vidner om en krise, som studiet af Kants kritiske filosofi har bragt ham i. Mødet med »der Mann in Königsberg« beskriver han som et omfattende skibbrud for sin tidligere grundfæstede vished om religion og metafysik. Den var nu smerteligt reduceret til et spørgsmål om personlig tro (*Samlinger*, bd. II, s. 378-382, jf. Stangerup, s. 83-85). I 1802 frasagde Staffeldt sig officielt musernes besøg for fremtiden, blev assessor og kammerjunker, men kom på andre tanker efter Oehenschlägers debut i december 1802. Han lod trykke en mængde mindre digte i diverse tidsskrifter og sammenskrev i hast sit bud på en bedre funderet romantisk samling, *Digte*, 1804 (trykt dec. 1803), der dog svækkedes ved at føre krig på flere fronter: den ti år yngre rival skulle i forbifarten overtrumfes i en uvant genre (romancen) og oplysningstiden bekæmpes med visioner om en ny enhed af natur og ånd. Staffeldts kompromisløse idealisme på digtningens vegne vakte ingen opsigt. I 1804 ansøgte han forgæves om embede som amtmand, men først efter at have bestormet kronprinsen (den senere Frederik VI) med visitter og digte og efter et par midlertidige ansættelser ved hoffet i Kiel, opnåede han amtmandsposten i Cismar 1810. Staffeldt havde ingen indlysende kvalifikationer til dette embede, men det dannede udgangspunkt for en gloriøs karrierevej - amtmand i Gottorp 1813, overdirektør i byen Schleswig 1814, ridder af Dannebrog 1824 - som Staffeldt imidlertid betragtede som en ørkenvandring. I 1807 havde det holdt hårdt at få indsamlet de 300 krævede abonnenter til hans anden og sidste samling, *Nye Digte*, og samme år fik han et diskret, men definitivt afslag fra sit livs kærlighed, hofdamen Fredericia (Frederike, Fritze) von der Maase (1774-1823, jf. *SD* 3 401). Staffeldt endte sine dage som en galsindet, sygdomsraget, misantropisk særling, der i en solnedgang nu kun kunne se »die Vernichtung« (*Danske Studier*, 1994, s. 86). Han døde efter flere års tiltagende underlivssygdom den 26.12.1826 i Schleswig. I de følgende måneder blev der arrangeret en række omfattende auktioner for at afhjælpe en omfattende gæld i dødsboet; den lokale avis bragte den 3.1.1827 en annonce for blomsterelskeren Staffeldts efterladenskaber, heriblandt adskillige blomster og - tomme urtepotter (»mehrere Blumen und leere Blumentöpfe«).

Liv og digtning

»Kilderne til Kundskab om Schack Staffeldts Liv flyde sparsomt«, skrev Georg Brandes i 1882 (Staffeldt: *Digte*, 1882, s. [12]). Det var han ikke den første til at mene. Litteraten Christian Molbech, der havde fået til opgave at ledsage den første samlede udgave af Staffeldts digtning med en biografi, stod med det samme problem. Af hans dagbog (sommeren 1850) fremgår det, at han, der betragtede sig som en faktisk funderet litteraturhistoriker, havde sine betænkeligheder ved udsigten til at blive en slags romanforfatter: 'at skabe', skriver han, skulle betyde at frembringe noget af intet, eller af noget uegnet; »Jeg kan saaledes sige, at jeg kommer til at skabe S.s Levnetsbeskrivelse« (Morten Borup: *Christian Molbech*, 1954, s. 304). Sine betænkeligheder holdt han imidlertid for sig selv, og i 1851 udkom hans biografiske skitse. Den var ikke venlig, og den blev heller ikke venligt modtaget. Udgiveren af *Samlede Digte*, F.L. Liebenberg, havde selv haft aftalte planer om en biografi, men havde udsat den så længe, at opgaven var gået videre; først til en række andre litterater, som havde takket nej, til sidst var den havnet hos Molbech. Liebenberg følte sig tilsidesat, men han havde heldigvis for eftertiden brugt de mellemliggende år på at udgive store dele (omtrent 800 tættrykte sider) af Staffeldts tyske rejseoptegnelser, en samling breve og andre biografiske aktstykker (*Samlinger*, bd. I-II, 1847-51). Dagbogen dækker primært de første rejseår, 1796-98, som således hører til den bedst dokumenterede periode i Staffeldts liv. Den samvittighedsfulde udgiver havde i forbindelse med sin udgave skaffet Staffeldts efterladte papirer til København, og på hans opfordring havde en af Staffeldts kolleger fra Schleswig skrevet et 42 siders portræt, hvis førstehåndssindtryk dog er begrænset til de allerseneeste, misantropiske år (jf. *Danske Studier*, 1994).

Både den umiddelbare og senere dom over Molbechs biografi har været hård. Christian Juul var hurtigt ude i *Kjøbenhavnsposten* 1851, hvor han netop gav udtryk for, at Molbech havde skrevet en spekulativ og æreskædende roman om en digter, der havde fortjent bedre. Andre havde indset »det Umulige i at tage Haar af den Skaldede«, men skrivetekuglen Molbech »tog Copiermaskinen frem og - ein, zwei, drei! - var et Opus istand paa 222 tættrykte Octavsider« (nr. 191, 20.8.1851). Det mere sobre alternativ ville have været en kommenteret årstalsliste, mente Juul, noget i stil med nærværende kap. II. Da Georg Brandes skrev en indledning til den aldrende Liebenbergs anden udgave af Staffeldts digte i 1882, kaldte han Molbech »smaalig, skarpsindig og nedsættende«. Hakon Stangerup, der har skrevet den eneste større bog om forfatterskabet, fandt biografien »næsten i Eet og Alt forkert og desuden grumme uvenligt skrevet« (s. 8).

Molbechs biografi er ganske rigtigt fyldt med fejl, men hovedsynspunkterne er alligevel værd at gengive, al den stund de har været genstand for så hård kritik. En af Molbechs yndlingstelser var, at en digter (en Staffeldt, en Baggesen) ikke kan digte på andet end sit modersmål. Kun det medfødte sprog mestrer han til fuldkommenhed. Staffeldt burde have holdt sig til tysk, ligesom Baggesen burde have holdt sig til dansk. Det utaknemmelige synspunkt betød til gengæld, at Molbech fremhævede en del af Staffeldts sene, tyske digte - de havde fået en ydmyg placering i Liebenbergs udgave som blot appendiks til de danske. Kosmopolitten Brandes havde ingen indvending mod tosprogetheden, og Stangerup var uinteresseret i den nationale problematik. Anderledes forholdt det sig med Molbechs vurdering af Staffeldts livsforløb. Her finder han den anden og lige så store misforståelse i Staffeldts liv: på den ene side anerkender han, at Staffeldt »samtidig med Øhlenschläger, paa en Maade endog tidligere, end denne« (s. 218) førte den danske poesi ind i romantikkens regioner, men egentlig romantik, hvor »hele Livet skulde gaae op i Poesie«, hvor

»Digtekonsten ved sin symbolske Production skulde opnaae og indbefatte det høieste af al menneskelig Viden, Tænkning, religius Tro og filosofisk Grublen« og hvor »Phantasien, i Følge sin Natur, var ... skraneløs og uendelig«, var det ikke (s. 218). For selv om Staffeldt hyldede poesens frihed, gav han ikke »den Konst han dyrkede, den høieste Magt eller Værdighed, som han selv i Aandens Rige tilkiendte den« (s. 219). Staffeldt ville være »meer end Digter«. Han ville også være en succesfuld embedsmand, og hans ærgerrighed kendte ingen grænser. På den måde »forfeilede han baade sit Livs og sin Dignings Maal; baade Borgerlivets Hædersvei, og Konstens, over den jordiske Begrændsning og Endelighed ophøiede Banen« (s. 221). Den udskældte Molbech har på sin vis ret i sin skarpe diagnose af Staffeldts forfejlede liv. Den svarer til Staffeldts eget nøgterne facit i de sene sonetter:

Das alles ist nicht mehr, nur da gewesen,
Besinnung hat sich klar und scharf entfaltet
Und von mir selber grausam mich gespartet.
(SD 2 294)

I Molbechs version af den idealisme, som han i bund og grund deler med Staffeldt, er kunsten en ren og fri sfære, som den sande digter kan give udtryk i sin symbolske billedverden. Staffeldts digteriske rapporter om sammenstødet mellem de to verdener er ifølge Molbech disharmoniske udtryk for, at han ikke magter dette kunststykke. Men det er netop i det skærende sammenstød, at Hakon Stangerup ser digterens »moderne Nerver« (Stangerup: *Schack Staffeldt*, s. 305), hvorimod Brandes tager det til indtægt for selve idealismens fallit: »Schack Staffeldts Levnet var ulykkeligt og tomt, hans Poetik var falsk, hans Filosofi er forældet« (Staffeldt: *Digte*, 1882, s. 53).

Staffeldts to biografer er uenige om meget, men de forenes i vurderingen af Staffeldts digte som biografiske vidnesbyrd. Molbech fandt, at der var for meget (skærende disharmonisk) selvbiografi til, at kunsten kunne forblive ren, og Brandes fandt, at der var for lidt. Ikke fordi kunsten skulle være ren, men fordi et stort realistisk talent gik tabt, da Staffeldt forsøgte at holde kunsten for sig og livet for sig. Digterens egen, mest anskuelige - og derfor ofte citerede - udtryk for dette forhold findes i et brev til Jens Baggesen, der i 1807 som vanligt var løbet ind i en ophedet polemik foranlediget af hans ublide behandling af navngivne københavnske kulturpersonligheder i *Giengangeren og han selv*. Staffeldt støtter Baggesen i stormløbet mod det småtskårne danske parnas, han mener ikke, at han ligefrem tør anbefale sig selv (og sin poetik) som forbillede, men vil dog ikke nægte sig den bemærkning

at jeg søger at adskille min Poesie fra Dagligdagsheden og at rulle min idealske Sfære saa højt omkring, at den ikke støder sammen med den jordiske Planet. Mellem begges Sammenstøden gaaer den mellemværende Digter saa ofte til Grunde. Maaskee er dette Charakteersvaghed, grundet i fysiskt Afspændelse, der lader mig frygte denne Collision, ligemeget! jeg frelser dog paa denne Maade min poetiske Luftballon fra al Forvikling med jordiske Gjenstande. - -

(*Samlinger*, bd. II, s. 414)

Her, i den programmatisk henvendelse til en digterkollega, er der ingen slinger i valsen. Poesi for sig, og liv for sig. Det jordiske liv med alle dets fortrædeligheder og foreløbigheder er pr. definition upoetisk, og kan derfor ikke påkalde sig nogen interesse i sig selv. Alle vitale lidenskaber bør investeres i digtningen. Så vidt digteren selv.

Det lader sig vanskeligt gøre at betragte Staffeldts digtning som udtryk for hans liv, det, som H.G. Gadamer har kaldt 'Erlebniskunst' og interessant nok begrænset til 'Goethes århundrede'. Ikke desto mindre findes der selvbiografiske indslag i de digte, som han ved en enkelt anden lejlighed udtalte sig programmatisk om: »De ville, efter hiint Platons Udtryk, *leve efter Ideer*« (Fortale til *Nye Digte* (SD 2 78)).

Det første, tidlige eksempel kunne være »Til en Moder« (SD 1 101), hvor han ikke hylder sin egen mor, men moderlighedens princip:

Tak for hver et Raad du stilled'
Hen ved Siden af min Lyst!
Tak for hvert et Dydens Billed'
Du afmaled' i mit Bryst!

Holdningen er pietetsfuld, tonen er sentimentalistisk, og digteren forudser, hvordan han skal sidde ved hendes grav, ligesom hun sad ved hans vugge. Men det hele er principielt og opfundet til formålet. Staffeldt har kun ved en enkelt lejlighed beskrevet sit forhold til forældrene og bemærket, hvordan deres tidlige død betød, at nok havde hans krop haft forældre, men hans hjerte havde ikke: »Wie sehr bin ich zu bedauern, daß ich dieses schöne Gefühl nicht empfunden habe!« (*Samlinger*, bd. II, s. 373).

I »Barndommen« (SD 1 161) gennemspilles en sentimental version af den bibelske syndefaldsmyte. Digtet rummer en række sødmefulde erindringer om jordbærplukning, gemmeleg og bueskydning, som dog alle har til formål at illustrere barndommens paradisiske enhed af begær og opfyldelse i kontrast til nutiden:

Væmmet ved de lave Kaar,
Jeg for Fremtids Porte staaer
Og unøisom tigger,
Medens Nutids spæde Lyst
Stoltforagtet, ved mit Bryst
Vee mig! dødfødt ligger.

I et bryllupsdigt til sin søster (SD 2 200) håber han på, at den lykke, som aldrig blev hans, kunne tilkomme hende. Han udpeger ved den lejlighed (formentlig 1804) to perioder af udlændighed, hvor han var lykkelig:

Kun tvende Gange Skjebnen smiled',
Kun tvende Gange takkede jeg den:
Da jeg til Lejnens Bredder iled'
Og da jeg henrykt saa Hesperien.

Den første lykke knytter sig til stipendieopholdet ved det fremragende Georg-August Universitæt i Göttingen 1791-93, som passerer af floden Leine. Den anden lykke knytter sig til opholdet i Italien 1797-1800. På karakteristisk vis benytter Staffeldt betegnelsen Hesperien om mytologiens lykkeland langt mod vest (i græsk perspektiv) for Italien. Ved hjemkomsten fra Göttingen hilste han Øresund i en opstemt sonet (SD 2 348), der tilkendegiver hans umådeholdne forventninger til fremtiden:

Sieh, ich komm auf rother Wogenbahn,
Von der Zeitquell säuselt Ahndung nieder,
Ungebohrne Zeiten wehn mich an.

I et utrykt fødselsdagsdigt (SD 2 407, dateret 1805) til sig selv opregner Staffeldt en lang række skelsættende begivenheder, som alle har det tilfælles, at de er svangre med muligheder og forjættende fremtidsperspektiver, men tågedannelserne på denne fødselsdag i marts giver anledning til en intim dialog med foråret:

Vil du alt en Sørgehimmel hvælve
Over mig og min Forgangenhed?
Jeg er til - - dog alle Kræfter skiælve -
Du har Ret: mit bedre Selv gik ned.

Et par af Staffeldts sonetter fra rejseårene kan med en vis ret betragtes som selvbiografiske. Men på karakteristisk vis holdes det biografiske perspektiv i skak af hele to afstandsmarkører, den ene kunsthistorisk, den anden bibelhistorisk. Sonetten har han kaldt »En hellig Familie« og forsynet med den paradoksale undertitel »Af Naturen« (SD 2 365). Baggrunden er et besøg hos komponisten Johann Gottlieb Naumann (1741-1801) og hans unge, danske kone i et naturskønt område ved Elben uden for Dresden i 1796. Staffeldt kendte Naumann fra København og havde nynnnet melodier fra hans opera *Orpheus og Eurydike* (1786) på sin tur ud i Europa (*Samlinger*, bd. I, s. 69). Parret havde længe været barnløst, og glæden var ifølge rejsedagbogen desto større, da de fik en pige. Denne treenige familielykke kender Staffeldt fra bibelhistorien og fra en lang kunsthistorisk tradition for afbildninger af Maria, Josef og Jesusbarnet. Staffeldt begejstres over, at livet på denne vis går hen og imiterer kunsten. Det er baggrunden for digtets undertitel. De sentimentale stiliseringer, der gør hovedparten af digtet til et nydeligt genrebillede, er ikke det biografisk interessante. Men når Staffeldt - ligesom det kendes fra en lang række malerier - afslutningsvis indskraver sig selv i billedet:

Jeg som Johannes foran staaer derved.

får digtet en biografisk pointering i retning af det melankolske. Evangelisten Johannes deltager i det idylliske oprin som betragter, som den der kom til at skrive historien ligesom Staffeldt skrev sonetten og rejste videre. I rejsedagbogen beskrev han, hvordan synet af en sådan huslig lykke varmede hans hjerte, »erstarret und eingeschrumpft vom Froste des Weltumgangs« (*Samlinger*, bd. I, s. 240).

I andre utrykte sonetter fra rejsetiden anslås lignende stemninger. I sonetten »Titanen« (SD 2 386) med den alternative titel »Faldet« gør digteren titanernes afviklingshistorie til sin egen skæbnefortælling. Også her er der tale om et eksil, en udelukkelse fra lykken. Titanerne var som bekendt den højt stræbende slægt af guder, som blev overvundet af den olympiske og forvist til en uhyggelig del af den græske underverden. Ved at identificere sig med den overvundne gudeslægt, ved at portrættere sig selv som 'titanen', aktualiserer han et stykke mytologi og får spejlet sin egen nederlagshistorie i stort format: fra himmelstorm til underjordisk eksil. Kvartetterne (de to indledende dele på hver fire vers) beskriver 'titanen' i tilstanden efter faldet, efter den mislykkede kamp for at erobre himmelen. Den anden og afsluttende terzet udpeger skæbnefællesskabet, men det er i den første terzet, at Staffeldt omskriver sit mytologiske forlæg i idealistisk retning og udpeger sit digteriske ærinde:

Phantasien før, Armida lig,

Løfted' mig til alt hvad Støvet aner,
Høit til Glædens Tinde løfted' mig.

Her sættes der navn på retning, mål og middel: det løft i retning af en tilstand, hvor glæden når sit maksimum, er kommet i stand ved hjælp af fantasien, men denne indbildningskraft bærer tilsyneladende sin egen undergang i sig. For nok kan fantasien skabe sig billeder af den højeste glæde, men den kan ikke fastholde dem. Det får ikke digteren til at undsige fantasien som middel til at transportere sig til de anede højder - som en Georg Brandes senere gjorde det. Digteren måler afstanden mellem før og nu, mellem inspirationens fylde og forstødsens tomhed, men forbliver inden for rammerne af den skitserede poetik.

Forfatterskabet

- [Temaer i forfatterskabet](#)
- - [Fantasi](#)
 - [Elskov](#)
 - [Natur](#)
 - [Kunst](#)

Staffeldts forfatterskab omfatter udelukkende to samlinger, den første fra december 1803, den sidste fra 1808. Før *Digte* havde Staffeldt publiceret digte i adskillige tidsskrifter og poetiske antologier, de såkaldte nytårsgaver. Den traditionstunge debut fandt sted i *Samlere* 1788, under Europarejsen i årene 1795-1800 publicerede han intet, men gjorde forarbejder til en lang række sonetter, som dels blev trykt i tidsskrifter efter hjemkomsten til København, dels kom til at indgå blandt de 50 sonetter, der udgør anden afdeling af *Nye Digte* (SD 2 231-265). I forlængelse af universitetsopholdet i Göttingen fik han trykt en række tyske digte i 1793, og den utrykte del af forfatterskabet vidner om, at han havde forberedt en større satsning, men efter 1793 og frem til 1808 er hans centrale digtersprog dansk. De otte tyske digte han offentliggør i *Zeitung für die elegante Welt* i 1808-09 er formentlig blot udtryk for, at Staffeldt som embedsmand har fjernet sig fra umiddelbar omgang med det danske. I højere grad har den række af tyske sonetter, som først bliver trykt i 1822, men kan dateres til årene omkring 1815, selvstændig karakter. De har form af en kras statusopgørelse over forfatterskabet. Efter *Nye Digte* lader Staffeldt kun trykke to danske digte, i 1818 og 1820, hvoraf det ene er en oversættelse fra engelsk og begge angiveligt langt ældre. Alt i alt kan Staffeldts centrale produktive indsats som dansk digter sættes til årene 1801 til 1807.

Det må skyldes litteraturhistoriske forhold, at Staffeldts debutsamling har overskygget den langt sikrere og mere formfuldendte anden og sidste samling. Staffeldts første udgiver tog adelsmanden Staffeldts ord for gode varer og ordnede rækkerne af digte efter hans erklæringer om, at de på nær et fåtal var blevet til før 1800 og før Oehlenschlägers skelsættende første samling. At det ikke forholdt sig sådan kunne allerede Molbech godtgøre, da han som biograf fik overdraget Staffeldts efterladte papirer (*Samlinger*, bd. I, s. 141-146). Eftertiden måtte leve med, at falskneriet i 1843 stod synligt for enhver i form af to bind samlede digte fordelt efter deres kronologiske forhold til den digter, manøvren havde til hensigt at udmanøvrere. Men allerede kredsen omkring Oehlenschläger var af den mening, at Staffeldt var et mindre kvalificeret bud på en oehlenschlägersk romantik. I det omfang der var tale om argumentation og ikke blot social og temperamentsmæssig afstand hæftede man sig især ved de ydre ligheder imellem samlingerne (titelblad, typografi, disponering) og så (berettiget) Staffeldts indsats som romancedigter som en svagere afglans af den metrisk ferme og anskueligt sansende yngre kollegas. Da Hakon Stangerup ville rehabilitere Staffeldt som et radikalt andet bud på en dansk romantik, gik han videre af det spor, som J.L. Heiberg havde lagt ud i sin højtflyvende anmeldelse af *Samlede Digte* i 1843: Staffeldt var først og fremmest lyriker - faktisk »Danmarks største Lyriker« - og det betragtede han som en grundlæggende kvalifikation, et bad i det formløse, som enhver digter (epiker såvel som dramatiker) måtte have tilbagelagt (*Prosaiske Skrifter*, bd. IV, s. 416-449; opr. trykt i *Intelligensblade*, 1843). I forlængelse heraf betegner Stangerup de 36 episke stykker i samlingens 'første afdeling' som 'udhus', en i hast sammenflikket tribut til en moderetning, som beklageligvis kom til at forstyrre billedet af »en stolt og stort anlagt Bygning«, nemlig de 22 lyriske stykker i samlingens 'anden afdeling' (Stangerup: *Schack Staffeldt*, s. 229). Stangerup dokumenterer, hvor mange forskellige lag af Staffeldts digteriske kilder, der er uformidlet tilstede i samlingens anden del i en grad, så den fremstår som et katalog over hans inspirationskilder.

Det andet bind, som titelbladet til *Digte* havde givet lovning på, da samlingen annonceredes som »1ste Bind«, blev aldrig til noget. Det skulle efter alt at dømme have opsamlet digte før *Digte*, men trods vedvarende revisioner blev det ved planen (jf. SD 3 432-436). Derimod udsendte Staffeldt i Kiel sine *Nye Digte*, hvor romanceformen stort set er forladt til fordel for lyriske digte (strofiske digte, elegier, læsedramatik, en 'Mythus', en 'Legende', et 'Eventyr') foruden den nævnte gruppe på 50 sonetter. Samlingen er af Stangerup blevet beskrevet som både kulminationen af og afslutningen på Staffeldts karriere som dansk digter: hvor Staffeldts afhængighed på godt og ondt af Oehlenschläger i *Digte* lånte sin overskrift fra Henrik Ibsen - »Kongsemnerne« - karakteriseres hans sidste samling som blomsten af de tidligere bestræbelser, men vel at mærke (med digterens egne ord) som »Rosen med den indre Orm« (SD 2 141). Samlingen tager i det afsluttende digt »Til Musen« afsked med poesien og de uholdbare løgne, som

han har sat sin lid til og bygget sin poetik på, hvad Stangerup finder både »selvmodsigende« og frygtindgydende konsekvent (s. 269). Erik A. Nielsen kommer til samme resultat: »... tilbage bliver den ironi, at Staffeldt erkendte sin egen digtnings nederlag i sine måske sublimeste digte« (*Den erindrende Faun*, s. 51).

Temaer i forfatterskabet

Fantasi

»Det dobbelte Bedrag« (SD 1 66) hedder en af Staffeldts tidligste sonetter. Her udnytter han den pointerede kortform til at beskrive fantasiens grundlæggende logik: hjertet, hedder det, stræber efter mere end her og nu, en fundamental utilfredshed med det nærværende får mennesket til at henlægge længslens mål til fremtiden, men når det eftertragtede øjeblik er inde, skuffes man obligatorisk. Realiseringen står ikke mål med forventningen. Det er det første bedrag. Det andet bedrag indfinder sig som et passende svar på det ganske menneskelige ønske om at få håbet tilbage. Håbet vender da faktisk tilbage, men nu som en parodi, der blot er henlagt til fortiden:

Og Erindring Haabets Pensel tog,
malede i Fortids Skyggedage
Haabphantomets idealske Mage.

Staffeldt håndterer med stor præcision sonetten som en række af implikationer udfoldet over de afsatte fjorten linier, men får samtidig karakteriseret den menneskelige evne, fantasien, som bringer det væk fra det mangelfulde nu og her for med desto større motivation at gøre sig forestillinger om det kommende og det svundne. Som sådan er sonetten et kuldslået udsagn om, at nutiden ikke er nok, og at hverken fremtiden og fortiden rummer andet end indbildt fryd.

Når fantasien alligevel spiller en fremtrædende rolle i Staffeldts forfatterskab, er det fordi utilfredshed med det blot foreliggende er en kvalifikation. Ja, det er mere end det, utilfredsheden er i en idealistisk forståelsesramme tegn på, at mennesket har set sig selv udefra og konstateret et misforhold mellem det givne og det ønskværdige. I det øjeblik, hvor utilfredsheden understøttes af en hel tilværelsesfortolkning, får den en slags objektiv karakter. Det gør sig endnu ikke gældende i den føromtalte sonet, hvis hele horisont er den givne verden, der gennemskues som et bluffnummer fra ende til anden. Man kan kalde en sådan ny fortolkning for platonisme, hvad Staffeldt selv gjorde ved enkelte lejligheder (SD 1 111), men det vigtigste er her at understrege, hvordan den dels gør utilfredshed (eller længsel) til et adelsmærke, dels giver fantasien en ny og ekstraordinær plads som formidler mellem det mangelfulde reale og det eftertragtede ideale.

I elegien »Det højere Liv« (SD 2 93) har Staffeldt givet en anvisning på, hvordan man ikke skal gøre:

Livet kun Billedværk er, og Billedet, løsnet fra Tingen,
Giver det højere Liv, giver den ædlere Kunst.
Svar mig, om du med Tingen vel meer end Billedet ejer?
Grovere er den, vel sandt, men er da dette en Værd?
Hvo til det Virkelige sit Liv og sit Kunstværk befæster,
Ligner hiin Urtegaardsmand, (sikkert han vanvittig var)
Da han de spæde Planter med Toppen i Jordbunden satte,
Og dog ikke begreb, hvorfor de alle slog feil.
Billedet Tingens Rod i det dybe, evige Liv er,
Tingen, som vexlende Løv, falder i Tiderne af.

Anekdoten med den gale gartner udtrykker meget klart den platoniske digters mistillid til den grove virkelighed, men også hans overbevisning om i sin billedverden at have adgang til en mere substantiel verden af platoniske urbilleder. En sådan digter kopierer ikke kopien (som Platon havde fremhævet som en god grund til at udvise digterne fra idealstaten), han må forholde sig ironisk til en sådan naiv realisme:

Livet paa Tidens Grund fuldkomment og yndigt at male,
Kun lidt Farve er nok, Penslen det meeste formaar.
(SD 2 93)

Fantasien eller anelsen, indbildningen, sværmeriet - Staffeldt har mange ord for det samme - er selve forbindelsen til en anden verden, uden hvilken mennesket ikke er meget andet end en dyrisk krop underlagt tidens omskiftelighed. Tidligt i forfatterskabet kan han jublende henvende sig til et organiserende princip i naturen, som han må give navn efter den mentale akt, som skal til for at komme på talefod med det: 'den Helliganedede' (SD 1 64). Princippet må anes, fordi det ikke kan vides. Begejstringen over at kunne træde i forbindelse med det skjulte ordensprincip i naturen er mærkbar:

Du, du var og er og end skal være,
Rum dit Tempel, og din Festdag Tid,
Liv din Dyrker, Fryd din Lov og Lære,
Liv og Fryd, Tilbedede, din lid.

Anelsen betragtes ikke som en privat fantasi til erstatning for utilfredshed med det nærværende, den er tegn på, at digteren hører hjemme et andet sted. Det kan lyde sådan her, når gudernes senere mundskænk Ganimed (Ganymedes) forbereder sin forjættende afgang fra jorden (SD 1 404):

Denne Anen, denne Længsel
Varsler om min første Stand:
Lave Jord, du er mit Fængsel!
Himmel, du mit Fødeland!

Tankegangen er den, at når Ganimed længes efter at komme hjem, så er det fordi, han faktisk har hjemme i gudernes verden. Der er altså ikke tale om en kompensationsfantasi, idet længslen i ham er et guddommeligt signal hjemmefra. Den slags fornemmelser ligger ifølge sagens natur uden for rationel kontrol, men tilliden til anelsens bæredygtighed (og en tilsvarende mistillid til forstanden) fastholdt Staffeldt gennem hele sit forfatterskab. Det forholder sig på samme måde med digterens inspiration. Den rigtige inspiration kommer til kunstneren udefra og 'indblæser' (ifølge etymologien) ham det, som allerede er, men som ingen før har realiseret som kunst. Den sande kunstner finder ikke på, han finder. Det svarer til kunstnerportrættet af billedhuggeren Canova (»I Canovas Værksted«, SD 1 437), der synes at slå skærver af sin marmorblok i overensstemmelse med rytmen fra »den evige Skabekrafts / Fjernere Pulsslag« og netop derfor kan fremstille guder:

Ved deres Indvaanings
Hellige Rand
Standser Meislen
Og omskriver den.

Dette principielle forhold mellem længsel og inspiration er baggrunden for hyldestdigtet »Til Phantasien« (SD 1 445). Det er hende, der som en guddommelig billedhugger sejrer over det uformede stof, den foreliggende verden, og danner strømmen af billeder:

Dig det er, som skabende udmaler
I det seiervungne Stofs Kolos
Hiine sødttilbedte Idealer,
Verdensaadens Billeder i os.
(SD 1 446)

Her er det med Erik A. Nielsens ord »ligefrem fantasien, der anses for at være det inderste skabende princip i universet (...) Tvetydigheden i digtet eller dets hybride tanke er det, at fantasien kan forstås som digterens fantasi, således at digteren ved at hengive sig til fantasien samtidig giver sig hen til en stadig intensere opgåen i det kosmiske princip« (*Den erindrende Faun*, s. 35). Fantasien er desuden det inderste princip i elskoven og i naturen (strofe 13-14):

Dig det er, som her ved Elskov vækker
I mit Jeg mit første, bedre Selv,
Og som Hiertet Blodets Strømme, trækker
Mig til Alforenings dybe Elv.

Dig det er, som i Naturen toner
Den ustandselige Hymne ud,
Dig, som fletter Stierne til Kroner
Om en evig, algestaltet Gud;
(SD 1 446 f.)

Dermed skulle de næste to centrale temaer i forfatterskabet være bragt på bane.

Elskov

»Elskovs Rige« (SD 1 210) hedder et af Staffeldts digte. Alene titlen vækker forventninger om en vis håndgribelighed, der dog hurtigt viser sig udelukkende at gælde den form for erotik, som elskovens rige ikke omfatter. Elskoven, siges det indledningsvis, besidder en »Tryllevælde«, en dragende virkning på alt levende, unge og gamle, den tåbelige såvel som den vise. At være elsker (men vel at mærke på bestemte vilkår) er menneskets største kvalifikation: det overgår både helten, borgeren og den elskede. Digtet er derfor udformet som både en beskrivelse, en hyldest og en instruktion i, hvordan man vinder adgang til

denne zone, der paradoksalt beskrives som et »Intet, som mig gjør saa rig«.

Vel er, o Himmelske! dit Rige
Ei heelt af denne Verden her,
Vel tør os Tidens Syner svige
Og trællebinde vort Begiær,
Dog seer jeg med indviet Øie
Den første Moderblomst i dig,
Hvoraf den lave og den høie
Natur fra først udvikled' sig;
Og denne Alblomsts indre Bæger
Er Guders dybe Helligdom,
Og denne Alblomsts Rand os qvæger
Ak! med et Nektarduftatom.

Det kræver et trænet blik ikke at lade sig slå ud af kurs af »Tidens Syner«, men hvis 'vi' ikke lader os bedrage af begærets ufrihed, venter der os en langt større frihed. Denne første hurdle har digtets 'jeg' klaret, det er det, der kvalificerer ham som indviet, men meget har han ikke at orientere sig efter på sin videre færd, kun et duftspor af den olympiske nektar. Men det er tilstrækkeligt til, at han ikke (med digtets blomstersprog) forveksler den enkelte blomst med al-blomsten. Den videre beskrivelse af elskovens forjættede land står i kontrast til den kendte verden udenfor - her skal man berige sig og opnå social anseelse, men dér findes den realiserede frihed, dér findes ingen afstand mellem ønske og realisering:

O Elskov, i din indre Sfære
Er salig Frihed, ingen Lov,
Der er ei jordisk Guld og Ære,
Og ingen Nydelse er Rov.

Ordet 'frihed' er ikke det eneste, som er farvet af Staffeldts erfaringer med den franske frihedsrevolution anno 1789. I Göttingen arbejdede han på et stort anlagt digt om menneskehedens udvikling fra det barbarisk rå og formløse til stigende grader af perfektionering. »Menneskhedens Bane« (SD 2 352) kommer som universalhistorisk udviklingsepos langt omkring i tid og rum, men da digteren over adskillige strofer nærmer sig nutiden og dermed spørgsmålet om, hvorvidt den franske revolution kan betragtes som et genfødt Grækenland, er det, at problemerne melder sig: digtet er overleveret i to forskellige versioner, hvoraf den sidste med sine mange tilføjelser og beklipninger er et talende vidnesbyrd om digterens vanskelighed med at håndtere den kolossale forventning om en altomfattende revolution, der var til stede fra begyndelsen. Blandt de mest markante udsagn finder man følgende vers, digterens højsang til den berettigede revolution - omsider skulle frihedens gang gennem verden kulminere i en total og blodig omvæltning og tilvejebringe forudsætningerne for himlen på jorden:

Det Træ som nu af Blod opstiger
Snart hvælver sig til Jordens Lye
Og Himmelske fra Lysets Riger
Til Træets Rod og Skygge tye:
(SD 3 360)

Men verdenshistorien kom til at overhale den visionære digter indenom; ved nærmere eftertanke kunne han ikke retfærdiggøre 1790'ernes blodige omvæltninger i Frankrig med henvisning til et kommende tusindårsrige: de fire vers blev slettet, og digtet blev aldrig trykt i hans levetid.

Imidlertid rummer »Menneskhedens Bane« en udvej for digteren Staffeldt, der siden hen lod den håndgribelige historie passe sig selv, men ikke indstillede digtningen af den grund. Den skal søges i en ny fortolkning af begrebet *frihed*. For revolutionens folk var frihed et slagord (frihed, lighed og broderskab), der skulle realiseres i den virkelige verden, for Staffeldt blev frihed et andet ord for kultur, selvopdragelse og omlægning af drifterne under ledelse af himmelgudinden Venus Urania. Også på dette punkt lod han sig inspirere af Friedrich Schillers »Die Künstler« (jf. *Mere lys!* s. 197-210). Dermed er forsoningen af det høje og det lave for alvor skudt ud i fremtiden, som det fremgår af digtets afsluttende hyldest til gudinden:

Hun selv, i salig Majesteet,
Sin Stiernevogn fra Himlen leder
Og Jord og Himmel vorder Eet.
(SD 2 363)

Et digt som »Elskops Rige« (SD 1 210) begynder, hvor »Menneskhedens Bane« slutter - i en uhåndgribelig verden af frihed og lighed, som er den ethvert menneske midlertidigt kan erfare:

Og hvor din skønne Verdens Orden

End giennem denne Verden gaaer,
Der Lighed atter deler Jorden,
Der Selvheds Alter ikke staaer.
Der sig Opofrelsen indvier,
Der Savnet er olympisk Fryd,
Og Sielene i Harmonier
Opløses, som forvandrede Lyd.

En lang række af Staffeldts bedste digte er erotiske i denne omfattende betydning af ordet, de udspringer af et tilbageholdt, sublimeret begær, der bliver lyrisk veltalende i sin opstemte forventning. Billedet overgår den håndgribelige virkelighed, hendes aftryk i lagnerne, den nærværende kvinde (SD 2 175), eller, som det hedder i den raffinerede versfortælling »Lina« (SD 2 115):

Her, hvor den Deiligste var, her vil jeg min Tanke indvie,
Dette Forgaarden er til det alhellige Sted:
Her omvifter mig end den svundne Nærværelses Aande
Og i Tilliens Sand seer jeg de dvælende Fjed.
Reene, hvilende Luft! hvori hendes Aande nedsænked'
Denne himmelske Ro, Billedet af hendes Sjæl!
Tomme, eensomme Speil! der hænger du sjælløs, som Rammen,
Da en forvoven Haand Billedet skilte fra den.
Ak! hvi gjemmer du ei, hvad du saa villig modtager!
Øjentjener du er, hylder Nærværende kun

En sådan begejstret omgang med den erotiske billedverden bringer Staffeldt i familie med en anden bruger af »Nippedrik i Elskov« (Vilh. Andersen: *Ill. da. Litteraturhistorie*, bd. II, s. 750), nemlig Jens Baggesen, men forbindelseslinjerne omfatter også Søren Kierkegaard, hvad der fremgår af en episode i »Forførereens Dagbog« (*Søren Kierkegaards Skrifter*, bd. II, s. 305 (1997)), der kunne være bygget over Staffeldts. Omdrejningspunktet er i begge tilfælde et spejl på væggen. I det ene tilfælde har hun været der, og spejlet ynkes for sin uduelighed til andet end at afspejle det nærværende; i det andet tilfælde udspioneres hun i et spejl af en forfører, hvis strategiske overlegenhed netop udspringer af, at han sætter sig ud over det øjeblik, der udgør spejlets begrænsning. Det, der forener de to elskere i distant tvetydighed, er deres mistillid til nuet (spejlets udtrykte billede): den ene fylder tomrummet ud med forventningen om en snarlig opfyldelse, den anden lægger planer.

Der hænger et Speil paa den modsatte Væg, hun tænker ikke derpaa, men Speilet tænker derpaa. Hvor tro har det ikke opfattet hendes Billede, som en ydmyg Slave, der viser sin Hengivenhed ved Troskab, en Slave, for hvem hun vel har Betydning, men som ingen Betydning har for hende, som vel tør fatte hende, men ikke omfatte hende. Det ulykkelige Speil, som vel kan gribe hendes Billede, men ikke hende, det ulykkelige Speil, der ikke kan gemme hendes Billede i sin Løndom, skjule det for hele Verden, som tvertimod kun kan forraade det til Andre som nu til mig. Hvilken Qval, hvis et Menneske var saaledes dannet.

Natur

Så tidligt som i 1792 sendte Staffeldt en samling digte til Knud Lyne Rahbek, redaktøren af tidsskriftet *Minerva*. To af dem hang sammen: det ene var et idealtypisk portræt af »Digteren« (SD 1 23), det andet drejede sig om »Forskeren« (SD 1 25). Den, der minder mest om Staffeldt selv, er ikke digteren, om ham hedder det indledningsvis:

Naturens skønne Paradiis
Fortryller Skaldens lyse Øie -

Det tidstypiske billede af digteren som det følsomme organ for naturens fortryllende yndigheder står i anskuelig modsætning til naturforskeren, der dyrker mindre overfladiske interesser som himmellegemernes gravitation og tidevandets skjulte logik:

Jordklodens underfulde Pragt
Ei fængsler Forsk'rens Ørneøie -
Han modig vover Solens Magt
I kiække Slutninger at veie;
Opdager Maanens Sympathie
Med Oceanets vilde Bølge:

Denne udforskning af systemet bag tilsyneladelserne, de virkende årsager frem for en nok så tiltrækkende overflade fastholdes igennem hele forfatterskabet. Den bringer Staffeldt til at skrive en lang række lyriske kærlighedsreklæringer til et personificeret moderligt princip i naturen: hun kan hedde 'den Helligandede' (SD 1 64), 'Isis' (SD 1 302), 'den uendelige Natur' (SD 1 119), 'Naturkraften' (SD 1 419), eller ganske enkelt

'Naturen' (SD 2 52). Hun kan være omsorgsfuld mod sit forskelligartede afkom (SD 1 120):

Derfor vær mit Hjertes Ypperste!
Vær mig kun en øm og herlig Moder!
Dybt i Ormen jeg en yngre Broder,
I Seraphen høit en ældre see!

Eller hun kan i sin altomfattende dobbelthed af skabelse og tilintetgørelse være en udfordring for tanken, men ikke desto mindre genstand for tilbedelse (SD 1 419):

O du, som i Skabningens rystede Rum
Forvandlingens knusende Hiul dreier om,
Saa Sekler, lig Draaber, henstænke;
O Magt, som nu krandsat med Tingenes Vaar,
I Undergangstøv nu forfærdelig staaer,
Skiøndt holdende Lovenes Lænke,
O Verdenskraft! uendelig!
Kan Støvets Tanke fatte dig?

I en tidlig, utrykt sonet, »Gienfødsel« (SD 2 306) varieres det samme tema i kulturkritisk retning: jeget henvender sig til den ellers moderlige natur, som afviser alle tilnærmelser og støder ethvert ønske stedmoderligt tilbage fra sin golde barm. Så gør digteren rent bord og forkaster hende, Europa og kulturens byrde:

Tag det alt - knuus denne Nervelyre,
Hvis vilkaarlig egne Melodie
Taber sig i ængstligt Sværmerie!

Lad mig saa, igien afklædt til Spire,
Luttret fra Europa's stolte Nød,
Flygte til et o-tahitiskt Skiød!

Georg Brandes har i sit digterportræt (1882) udpeget to grundforskellige positioner i Staffeldts naturdigte. I en række tidlige digte (til og med *Digte*, 1804) står digteren suverænt over naturen og måler kraften af sin egen ånd ved at spille den ud imod grueligt-sublime scenerier af en natur i oprør. Kraftprøven kan være henlagt til »Toppen af Mont-Cenis« (SD 1 382):

Denne Tryghed ved Naturens Gruen,
Denne Fasthed midt i Altings Fald,
Denne Fryd ved Undergangs Beskuen
Vidner om mit grændseløse Kald.

I en ode til »Nødvendighed« (SD 1 143) kan han med tænderskærende stoicisme måle afstanden til kaos:

Hold for stedse mig her, høit over Haab og Frygt!
Fra Betragtningens Høi, herlig og stor ved Savn,
Uomveltet, jeg skue
Dybt Omveltningen ved min Fod!

Staffeldt forlader ifølge Brandes denne position i sine senere digte, og denne udvikling svarer til gangen i den samtidige tyske filosofi (s. 45) hen imod Schellings naturspekulation, som bliver Staffeldts centrale inspirationskilde. Et af de klareste udtryk for denne position i Staffeldts lyrik er »Hymne til Vandet« (SD 2 177), hvor Schellings abstrakte bestemmelse af naturen som den synlige ånd demonstreres i lyriske former. Det bedste Staffeldt ved at sige om vandet er, at det er uden form og grænse og derfor et værdigt emne for hans hymniske uro: »En Gud mig bevæger foruden Rist«. Det flydende element optræder i skiftende klædedragt skønt overalt det samme. Den påklædte formløshed viser sig som selve havet, en allegorisk himmelbrud med elskerens billede på sin spejlblanke barm:

Azurne Jomfrue, Himmelens Brud!
Paa Barmen du bærer dens Billed'

Hvad vi kender som skyer er jomfruens elskovssuk, hvad vi kender som floder er hendes længselsfuldt favnende arme. Overalt, hvor det formløse vand støder mod en grænse, tager digteren parti for det formløse; den standsende bred, den trodsige klippe, de med frost fikserede poler - det er alt sammen udtryk for formens tyranni: i enhver af de former, som formløsheden optræder i, er der indbygget en længsel tilbage mod det formløse. Regndråben og tåren og kilden forlader salige deres respektive fængsler for at hengive sig til og gå under i »Alforeeningen«.

Selv hisset, hvor Formen ved iistakt Pol
I Favn dig, Forhærdede, tager,
Du vaagner af Døden for nærmere Sol,
Det Heele sit Tabte tildrager,
Thi strider du med Forsteeningen,
Fælder Taarer - og dør igen.
(SD 2 178)

I en sådan romantisk formlære er der vendt op og ned på oplysningstidens forestilling om en natur, der kan beundres for sin evne til at organisere sig i stadigt mere raffinerede former. Der, hvor Linnés *Systema Naturae* (1735) begynder, ender Staffeldt - hvis han kunne. Når han ikke kan, hænger det sammen med, at det er længslen, han har tilfælles med vandet og ikke formløsheden. Den ubegrænsede og salige verden, som bølgerne spiller lader ane, må, fremgår det af sidste strofe, betragtes fra strandbredden. Digterens vilkår og misere er således at være adskilt fra sine længsels mål, både i rum (stående på bredden) og tid (han kommer der »saa tidt«). Den ene bølge vil komme, og den anden vil gå, vandet vil forblive den »store Forløsnings« aldrig indfrie »Pandt«.

Miserens andet led er lige så vigtigt: de formfuldendte vers er digterens eneste mulighed for at pleje omgang med det formløse. Det er netop ved at udskille sig fra det formløse, ved at træde op på strandbredden, at digteren med beklagelse må konstatere, at han ikke er *alt*, men netop - digter.

Men hvad er det egentlig for en natur, Staffeldt beskriver? Det spørgsmål har optaget Georg Brandes og efter ham Thomas Bredsdorff. Hos Brandes hedder det (s. 50):

Der er i Schack Staffeldts Naturopfattelse et spirende *videnskabeligt* Element. Overfor ethvert Natursyn, hvorved han dvæler, mindes han dets naturlige Tilbliven gennem den hele Række af Formforandringer. Selv Blomsterverdenens Skjønhed, den mest udvortes, Sandserne mest gennemtrængende i Naturen, minder ham om den Naturlov, der ligger bagved. I et Digt »Til Naturen« [SD 2 54] lader han Blomsterne sige til Solen:

Sol du straaled os ud, drag os igjen til dig,
du vort Udløb og Væld! Straaler af dig, vi steg
ned til Jorden og hylled
os til farvede Blomster ind.

Hvad er dette andet end Naturloven om Varmens Overgang til Kraft og Kraftens til Varme udtalt i det fjerde asklepiadiske Metrum istedenfor i en matematisk Formel?

Det, som Brandes her observerer, og som Thomas Bredsdorff (1999) har gjort til en central pointe, er, at den behårde idealist eller platoniker Staffeldt føler sig forpligtet af den virkelige gang i naturen. Digte som »Hymne til Vandet« og »Liljen og Dugdraaben« (SD 2 161) er gennemvævet af et 'naturligt' billedsprog, det vil sige et billedsprog, som i første omgang er fænomenologisk set og sanset og i anden omgang lader sig verificere naturvidenskabeligt. Der er indbygget en naturalisme i idealistens poesi. Men en lille naturalisme - det er Bredsdorffs pointe - som bekræfter idealisten i, at der ikke er noget forbindelse mellem det ideale og det fænomenale, mellem det længselsfuldt anede og det blot og bart foreliggende. Den fænomenernes verden, der viser sig i Staffeldts digtning, tjener som »en art dokumentation for at idealismen har ret« (165). Derfor rimer 'længsel' stadig på 'fængsel' som i Staffeldts evergreen »Indvielsen« (SD 1 238), hvor »en anden Natur« blot er et midlertidigt gode, en provisorisk hjemme-tilstand, som forstærker idealistens følelse af hjemløshed og eksil.

Kunst

Oehlschläger, der tidligt forlod den radikale romantiske linie i dansk digtning, som Staffeldt fastholdt gennem hele sit digterliv, markerede overgangen med ordene om, at det, der »characteriserer den virkelige Kunstner« er evnen til »Ganske at kunne tabe sig i sit Objekt og fremstille det sandt, tydeligt og betydningsfuldt« (Fortale til *Poetiske Skrifter*, 1805, i: *Dansk litterær Kritik*, en antologi ved Jørgen Elbek, 1964, s. 86). Digtning er her en fremstillingskunst, hvis forudsætning er digterens tilbagetrukne rolle i forhold til sit stof: »Fundamentet for den sande Kunst er derfor Harmonien og Ligevægten af Sielekræfterne«. Dette harmoniske ideal betyder langt fra nogen undervurdering af digterrollen; Staffeldt og Oehlschläger deler generationens opfattelse af den skabende kunstners høje rang. Men vægtningen af forholdet mellem subjekt og objekt er markant anderledes, hvad der kommer tydeligt til udtryk allerede i anslaget, et af hans dristigste, til sonetten »Tilstaelsen« (SD 1 189) fra 1802:

Ufulgt, vovsomt, over Ord og Ting,
Tankeverdens Æronaut, jeg sveier;
Mængdens Trængsel under mig sig dreier
Lig en Myggeskye, i Leeg omkring.

Fra sit højt beliggende synspunkt rapporterer digteren tilbage til jorden om sin tilstand: mens majoriteten muntre sig i lavere regioner, udforsker den heroiske luftskipper det svimlende himmelrum, alene med det ubekendte. Sonettens videre forløb beskriver omkostningerne ved at have den slags ambitioner på digtningens vegne, og 'tilståelsen' består i, at han faktisk gerne gav afkald på sine uligevægtige ekspeditioner og byttede sin »utrættelige Kunstnerstav« ud med »Kiephest« eller »Dukke«. Når tilståelsen alligevel forekommer koket eller tvetydig, er det fordi, der er stolt vellyst forbundet med at udmåle afstanden mellem sig og de andre (de alt for menneskelige myg), og fordi han opnår at komme på omgangshøjde med de evige himmellegemer med deres »dristigt-skrevne Sving«. Ligesom Faust, der fik et lignende tilbud af Fanden selv om at opgive sit ærgerrige mål for menneskelighed på et lavere niveau, ville han nok betakke sig (Goethe: *Faust*, 'Hexenküche').

Hvad skal man kalde denne position? Det er en form for heroisk modernisme, der lægger vægten på den enkelte kunstners vilje til at påtage sig kulturens byrde og give afkald på lavere, menneskeligere fornøjelser. Men et blot subjektivt forehavende er der ikke tale om, og det skyldes den grundlæggende idealisme: det, som digteren ifølge sin idealistiske selvforståelse indfanger i sine »dristigt-skrevne Sving« er verden, som den er - ikke verden, som den fremtræder for en overfladisk betragtning. Det er digterens opgave at gøre sig til organ for verden, som den er i bund og grund. Det fremgår blandt andet af et stort anlagt mytologisk drama i Staffeldts debutsamling, »Prometheus eller Menneskets Skabelse« (SD 1 365). Prometheus er titan og som sådan i strid med de etablerede olympiske guder. Han skaber mennesket i sit eget opsætsige billede, og i første halvdel udstyres mennesket med alt, hvad der skal til for at tage kampen op med guderne. I anden halvdel af digtet nedbrydes det stolte projekt trin for trin, så mennesket sluttelig står tilbage som en tvetydig blanding af modstridende drifter, et udsat mellemværende mellem »Jorden og Himmelen«. Blandt de mest lovende titaniske gaver er selve digterevnen, den orfiske harpe eller lyre:

Hvad jeg forunder,
Dig Guden misunder:
Lyren og Kunstnerstaven,
Modtag dem! er Gaven.
Af denne Spire
En Verden udskyder,
Fra denne Lire
Det Heele gienlyder.
(SD 1 372 f.)

Selv om Staffeldts tillid til sin egen evne til at »udtale det Uudtalelige (...) maale det Umaalelige (...) begribe det Ubegribelige: han skuer, føler, aner og stammer« (SD 2 78), som er hans egen betegnelser for digtergerningens ambition i fortalen til *Nye Digte* (SD 2 75), undertiden svigter ham, bringer det ham ikke til at undsige idealismen som sådan. At han på den anden side kan notere sig omkostningerne er en anden sag. Han kan forbande sit digterkald i høje toner henvendt til sin krævende muse (SD 2 197):

Atter vinker du mig, forvildet omvankende Muse,
Med vildt flaggende Haar, Sløret af Storme opfyldt?
Dølg det stirrende Blik, de krampebevægede Læber!
Bort, Fortvivlede! bort! Furie! ras ei i Sorg!
Skaan mig, o Grummeste! skaan! og saar mig ei i min Smerte!
Gjør min Fryd end til Fryd, dog ei min Kummer til Qval!
Har jeg derfor afstaaet dig Lykken og Freden i Barmen,
At du som Marteraand nu skal forfølge mit Spor?

I flere digte fortolker han sin eksklusive kunstnerrolle som et stolt martyrium. En 'ung Digter' (SD 2 89) får det følgende råd:

Hvi sørger du, at Samtid nægter
At kjende dig, forskudte Søn!
Og at, samtidig kun med fjerne Fremtids Slægter,
Hos dem du finder en for sildig Løn?
Forglemmer du da selv, Ulykkelige!
At denne Verden ikke er dit Rige,
Og at du Æolsharpen er, hvorpaa
Sig Verdensaanden fuldt udtoner?
At derfor du til Lidelser skal gaae,
Du Tidens haanede Forsoner,
Et Offer, smykt med Livets Tornekroner?
Thi den, som her i Billed, Værk og Daad
Den evige Natur at efterligne stræber,
Til Mørkets Magt han bøder Graad
Og Krandsen ham, som Offerdyret, dræber.

En mere beskeden og omkostningsbevidst version finder man i »Den unge Digers Klage« (SD 2 167 f.):

Stort, af tvende Verdner, var mit Rige,
Grændseløst mit Levnets Udkast var;
Snart jeg saaes i Kunstens Flugt at stige,
Snart jeg, styret, Borgerlænker bar;
Gjennem Phantasie og Trællevane,
Gjennem Jord og Himmel gik min Bane.

Men for vidt og bristende udspændte
Sig mit Livs for kunstigt spundne Traad,
Liig en Alterild, min Aand udbrændte
Og min Marv opløste sig i Graad:
Viid, og glem det aldrig, Dødelige!
Ingen saae ustraffet Skjønheds Rige.

Sent i Staffeldts forfatterskab, der ikke fremviser nogen markante brud, snarere en kvalificering af de positioner, som blev funderet i digterens ekstatiske år i Göttingen, finder man udtryk for fortrydelse over, at livet formede sig, som det gjorde. Han kan i sit sidste digt, »Erindring og Haab« (SD 2 277), som han fik trykt på dansk (1820, tilblivelsestidspunktet kendes ikke), gå hårdt i rette med den del af fantasieevnen, der gennem store dele af forfatterskabet har peget tillidsfuldt mod fremtiden som det sted, hvor digtningens høje fordringer skulle indfris. Henvendt til dette falske håb hedder det da:

Hvad var din Gave? Digtertidsfordriv,
Blødagtigt Vanvid, ak! et hyklet Liv!

Dette selvpogør er uddybet i de sene, tyske sonetter (udgivet 1823, mss. fra 1815-19), hvor digteren tager afsked med sin ungdoms idealer (»Selbstprüfung. Zwei Sonette«, SD 2 293): kunst, kærlighed, troen på venskabet og menneskeheden og de spæde anelser:

Das alles ist nicht mehr, nur da gewesen,
Besinnung hat sich klar und scharf entfaltet
Und von mir selber grausam mich gespaltet.
(SD 2 294)

Det udaterede fragment »Jeg Morgenrøder ved min Tinding hefter« (SD 2 423) indeholder lignende, spøgelsesagtige formuleringer af Staffeldts statusopgørelse:

Jeg er fra mig selv adskillet,
Mig tvende Verdner have deelt,
Her vandrer kun endnu mit indre Billed heelt.

Der er nu ikke længere nogen troværdig forbindelse mellem den tidligere blomstring og forventningen om en rig høst (»Lebensfrucht«), og adskillelsen kan fremstilles i det ikke helt korrekte, men anskuelige mytologiske billede af tvillingebrødrene Castor og Pollux.

Nun seh'n' ich mich nach meinem Zwillingswesen,
Gleich Pollux in dem Schattenreich danieden,
Von seinem tagumstrahlten Freund geschieden.
(SD 2 294)

Blandt Staffeldts efterladte papirer på Det Kongelige Bibliotek findes et enkelt blad i kvartformat, der i modsætning til størsteparten af digterens manuskripter ikke er fyldt til randen med udkast, ændringer og ændringers ændringer. Det ellers tomme blad rummer ordene (SD 2 417):

En idealsk Verden af Billeder
svæver om Jorden, lig Morgenrøden,
det er det der blev tilbage.

Mere står der ikke, bortset fra en titel, »Digteren«, som efterfølges af en ualmindelig lang tankestreg.

Tekstoplysninger

Udgaven, der er anvendt i ADL, er: Schack Staffeldt: *Samlede digte* bd. 1-3, udg. af Henrik Blicher. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og C.A. Reitzel, 2001. Der henvises til denne udgave på kort form: SD 3 320 betegner således bind 3, side 320.

Bibliografi

[Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi.](#)

- [Staffeldt-udgivelser](#)
- [Breve](#)
- [Generel biografisk / litteraturhistorisk orientering](#)
- [Tematiske behandlinger af forfatterskabet](#)
- [Enkeltdigtanalyser](#)
- [Portrætdigte](#)

Staffeldt-udgivelser:

Om den Ting, kaldet Ausrufungen o. s. v., og om andre Ting, 1789 (Polemisk indlæg i 'Tyskerfejden').

Digte. 1ste Bind, 1804 (udk. dec. 1803).

Nye Digte, Kiel 1808.

L.C. Sander: *Odeum: eller, Declamerekunstens Theorie*, 1808 (5 romancer fra debutsamlingen).

Neue dänische Blumenlese, oder Sammlung prosaisch-poetischer Stücke, zum Gebrauch für höhere Classen, und für Freunde der dänischen Litteratur, udg. af D.L. Lübker, Altona 1826.

Danske Romanzer, hundrede og fem, udg. af Christian Winther, 1839 (12 numre, primært fra debutsamlingen).

Eet hundrede lyriske Digte af den danske Litteratur, udg. af J.L. Heiberg, 1842 (Indledning og indholdsfortegnelse er genoptrykt i *Prosaiske Skrifter*, bd. IV, 1861, s. 405-415).

Schack Staffeldts Samlede Digte bd. I-II, udg. af F.L. Liebenberg, 1843.

Samlinger til Schack Staffeldts Levnet, fornemmelig af Digterens efterladte Haandskrifter, bd. I-II, udg. af F.L. Liebenberg, 1847-51 (Indhold, bd. I: Biografisk udkast ved Christian Molbech (med selvst. paginering). Første trykte digte. Polemik (om charlatanen Pallini og tysk indflydelse i Danmark). Uddrag (størstedelen) af Staffeldts håndskrevne rejsedagbog fra hans rejse i Tyskland og Norditalien 1796-1800 (Dele af Wien-afsnittet er oversat i *Wien omkring 1800*, udg. af Mogens Knudsen, 1969). Bd. II: Rejsedagbogen forts. Breve. Dramatiske fragmenter og embryoner. Forhen utrykte digte. Lyriske fragmenter og embryoner. Efterskrift.

Dansk Læsebog for Mellemclasserne og de høiere Classer, udg. af H.P. Holst, 1847 (3. udgave).

Digte af Schack Staffeldt, udg. af F.L. Liebenberg, 1855 (Tekstgrundlag: *Samlede Digte*, I-II).

Schack Staffeldts Digte, udg. af F.L. Liebenberg, 1882 (Med »en Charakteristik af Digteren ved Georg Brandes«. Tekstgrundlag: *Samlede Digte*, I-II med få ændringer).

Schack-Staffeldt: *Digte og Sange*, udg. af Aage Matthison-Hansen, 1902.

Schack Staffeldt: *Rosen med den indre Orm. Udvalgte Digte*, udg. af Hakon Stangerup, 1961.

Schack Staffeldt: *Digte*, 1968 (Tekstgrundlag: førsteudgaven i ny og mangelfuld sats).

Digte af Schack Staffeldt, udg. af Asger Schnack, 1986.

Schack Staffeldt: *Samlede digte*, bd. I-III, udg. af Henrik Blicher, 2001.

Breve:

Til August Staffeldt, J.E. Berger, J.A. Fessler, A.P. Bernstorff, en ukendt italiener, Fabio Gritti, prins Christian Frederik, Jens Baggesen, Lovise Stockfleth, født Staffeldt, kronprins Frederik, Carl Staffeldt, Just Mathias Thiele, A.P. Liunge, B.S. Ingemann, i: *Samlinger til Schack Staffeldts Levnet, fornemmelig af Digterens efterladte Haandskrifter*, bd. I-II, udg. af F.L. Liebenberg, 1847-51; bd. 2, s. 371-447.

Til Sigismund Ludvig Schulin, i: *Personalhistorisk Tidsskrift* 5. række V, 1908, s. 91-108. Desuden tidsskriftets 6. række VI, 1915, s. 157-158 (en embedsansøgning) og 13. række I, 1952, s. 200-202 (et brev til Sophie Schulin). For nylig har jeg fundet ni breve fra Staffeldt til Hertugen af Augustenborg (1765-1814) foruden to ukendte versioner af to tyske digte i Landesarchiv Schleswig-Holstein. Seks af brevene stammer fra

studietiden i Göttingen 1791-93, det seneste er fra 1804. Under udgivelse.

Generel biografisk / litteraturhistorisk orientering:

Jens Kragh Höst: *Erindringer om mig og mine Samtidige*, 1835, s. 36: »Staffeldt var En af de mest genialske, dybeste Digtere, Danmark har eiet; men blev, dels netop for sine Tankers Dybde, dels for nogen Tunghed i Stilen, aldrig af sin Tidsalder erkjændt«.

Christian Juul: »Digteren Adolf Vilhelm Schack Staffeldt. Et biographisk Udkast af C. Molbech«, i: *Kjøbenhavnsposten* nr. 191, 20. aug. 1851, s. 761.

Christian Molbech: »Digteren Adolf Vilhelm Schack Staffeldt. Et biografisk Udkast«, i: *Samlinger til Schack Staffeldts Levnet*, bd. I, udg. af F.L. Liebenberg, 1851, s. 1-224.

Charles Mourier: *Bidrag til Kundskab om den Behandling, forlængst afdøde Digter A. V. Schack Staffeldt har været Gjenstand for, saavel hvad hans literaire Frembringelser, som hvad hans Person som Menneske angaaer*, 1851.

N.M. Petersen: *Bidrag til den danske Literaturs Historie i Oplysningens Tidsalder 1750-1800*, bd. V, 1860, s. 72 f., 76 ff.

Kristian Arentzen: *Danske Digtere i det 19de Aarhundrede, litteraturhistorisk Haandbog*, 1864, s. 8-16.

Kristian Arentzen: *Baggesen og Oehlenschläger*, I-VIII, 1870-78; bd. II, s. 87-120; bd. III, s. 64-74; bd. VI, s. 328-346.

Just Mathias Thiele: *Af mit Livs Aarbøger 1795-1826*, 1873, s. 93-99; 133-136; 144; 150.

Georg Brandes: »Adolf Wilhelm Schack von Staffeldt«, i: *Schack Staffeldts Digte*, udg. af F.L. Liebenberg, 1882, s. 9-65 (Revideret genoptryk i: *Samlede Skrifter*, bd. I, 1899, s. 308-367).

Valdemar Vedel: *Studier over Guldalderen i dansk Digtning*, 1890; 1967.

Peter Hansen: *Illustreret dansk Litteraturhistorie*, bd. III, anden meget forøgede udgave, 1902, s. 72-82.

Vilhelm Andersen og Carl S. Petersen: *Illustreret dansk Litteraturhistorie*, bd. III, 1924, s. 99-109.

Hans Brix: *Danmarks Digtere. Fyrretyve Kapitler af dansk Digtekunsts Historie*, 1925; 1951, s. 191-198.

Hakon Stangerup: *Schack Staffeldt*, 1940.

F.J. Billeskov Jansen: *Danmarks Digtekunst*, bd. II, 1947, s. 31-32; bd. III, 1958, s. 40-49.

Finn Hauberg Mortensen: *Litteraturfunktion og symbolnorm 1800-1870*, bd. I, 1973, s. 164-168.

Flemming Conrad: »P. O. Brøndsteds danske litteraturhistorie«, i: *Hvad Fatter gjør... Boghistoriske, litterære og musikalske essays tilegnet Erik Dal*, 1982, s. 125.

Johan Fjord Jensen: »En aristokrat blandt borgere. Schack Staffeldt«, i: *Dansk litteraturhistorie. Patriotismens tid 1746-1807*, bd. IV, 1983, s. 601-606.

Vello Helk: *Dansk-norske studierejser 1661-1813*, bd. I-II, 1991; bd. I, s. 96-103; bd. II, s. 252.

Henrik Blicher: »Schack Staffeldt - die Nachtseite seiner späteren Lebensjahre. En kommenteret gengivelse af etatsråd C.A.G.J. Engels optegnelser om Schack Staffeldt«, i: *Danske Studier 1994*, s. 67-99.

Klaus P. Mortensen: *Litteratur-historier. Perspektiver på dansk teksthistorie 1700-1970*, udg. af Jette Lundbo Levy, Klaus P. Mortensen og Erik A. Nielsen, 1994, s. 88-89, 118-120.

Henrik Blicher: »Denne Harpe er din Brud«, i: *Læsninger i Dansk Litteratur*, bd. I, udg. af Ulrik Lehrmann og Lise Præstgaard Andersen, 1998, s. 279-293.

Tematiske behandlinger af forfatterskabet:

J.L. Heiberg: »Lyrisk Poesie«, i: *Intelligensblade* nr. 26-27, 1843 (Anmeldelse af *Samlede Digte*, bd. I-II; genoptrykt i *Prosaiske Skrifter*, bd. IV, 1861, s. 436-444; jf. Morten Borup: *Johan Ludvig Heiberg*, bd. III, 1949, s. 40 f.).

Schack Staffeldt - Forfatterportræt skrevet af Henrik Blicher

Christian Molbech: »Om Schack Staffeldt som dansk Digter«, i: *Analekter, litteraire, kritiske, historiske*, 1846, s. 20-54; 82-119 (Revideret genoptryk i: *C. Molbech's Blandede Skrifter*, Anden Samling, bd. III, 1855, s. 239-317).

P.L. Møller: *Kritiske Skizzer*, bd. II, 1847, s. 146.

H.C. Ørsted: »Om Schack Staffeldt's Digte«, i: *Historisk-biographiske Samlinger, og Bidrag til den danske Sprog- og Literaturhistorie i ældre og nyere Tid*, udg. af C. Molbech, 1851, s. 379-384.

Hans Vodskov: *Nordisk Tidskrift för Vetenskap, Konst och Industri*, Stockholm 1883, s. 551-562 (Anmeldelse af *Schack Staffeldts Digte* og Brandes' indledning; genoptrykt i Hans Vodskov: *Litteraturkritik i udvalg*, bd. I, udg. af Erik Reitzel-Nielsen, 1992, s. 383-395).

Georg Brandes: »Goethe og Danmark«, i: *Samlede Skrifter*, bd. I, 1899, s. 266-307.

Johannes Precht: *Der Einfluß Giordano Brunos auf den dänisch-deutschen Romantiker A. W. Schack von Staffeldt*, Kiel 1916.

Vilhelm Andersen: *Horats*, bd. IV.2, 1949, s. 46-53.

Marie Hvidt: *Ruiner i dansk litteratur 1790-1840*, i: *Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning* nr. 232, 1956, s. 40 ff.

Hakon Stangerup: »Schack Staffeldt og J.P. Jacobsen«, i: *Guldalderstudier. Festskrift til Gustav Albeck den 5. juni 1966*, 1966, s. 213-218.

Steffen Hejlskov Larsen: »Vers om kærligheden læst som religiøs poesi og omvendt«, i: *Lyriske tilværelsesmodeller. Artikler og analyser*, 1968, s. 146-155.

Erik A. Nielsen: »Fantasibegrebet hos Schack Staffeldt«, i: *Den erindrende Faun. Digteren og hans fantasi*, udg. af Aage Henriksen, Helge Therkildsen og Knud Wentzel, 1968, s. 24-51 (Desuden i: *Kritik* nr. 5, 1968, s. 18-45 og i: *Lyriskere. 15 udlægninger og et digt*, 2001, s. 75-99).

Lisbeth Jellesen: »Om Staffeldt og Platon, i: *Kritik* nr. 27, 1973, s. 46-58.

Flemming Lundgreen-Nielsen: »Sjælens natside. Det ubevidste i dansk romantik« i: *Kaos og Kosmos. Studier i europæisk romantik*, 1989, s. 75-100.

Knud Wentzel: *Utopia. Et motiv i dansk lyrik*, 1990, 185-190.

Ole Feldbæk: *Dansk Identitetshistorie*, bd. II, udg. af Ole Feldbæk, 1991, s. 61-64.

Frits Andersen: »Solnedgang og snoretræk - En naturlig vending hos Schack v. Staffeldt«, i: *Spring* nr. 3, 1992, s. 106-115.

Henrik Blicher: »Ånden over vandene. Om Heibergs brug af Schack Staffeldt«, i: *Spring* nr. 3, 1992, s. 116-127.

Mogens Davidsen: »Væbnet med romantik. Staffeldt og Strunge i sigtekornet«, i: *Spring* nr. 3, 1992, s. 95-105.

Laust Kristensen: *Fantasiens Ridder. En studie i Schack Staffeldts liv og digtning*, 1993.

Klaus P. Mortensen: »Afgrundspoeten«, i: *Himmelstormerne. En linje i dansk naturdigtning*, 1993, s. 144-148.

Henrik Blicher: »'Og hver en Blomst modnes til en Frugt'. Et centralt motiv hos Tasso og Schack Staffeldt«, i: *Litteraturkritik & Romantikstudiers Skriftrække* nr. 18, 1997.

Anne-Marie Mai: »At rime 'Erde' på 'Werde' - kvindefiguren i digte af Schack Staffeldt«, i: *At gå til grunde. Sider af romantikkens litteratur og tænkning*, udg. af Anne-Marie Mai og Bo Kampmann Walther, 1997, s. 45-65.

Thomas Bredsdorff: »Ballonen og dragen. Om Brandes' Staffeldt«, i: *Spring* nr. 14, 1999, s. 157-171.

Torben Jelsbak: »Staffeldts sonet-klassik«, i: *Kritik* nr. 141, 1999, s. 34-41.

Enkeltdigtanalyser:

»Lina«. Hans Brix: *Analysen og Problemer. Undersøgelser i den ældre danske Litteratur*, bd. II, 1935, s. 238-

244.

»I Høsten«. Aage Jørgensen: »Schack Staffeldts digt 'I Høsten'«, i: *Kundskaben på ondt og godt. En studiebog*, 1968, s. 9-20.

»Sonnettkrands«. Finn Brandt-Pedersen: »Det flygtige fastholdt. A.W. Schack Staffeldt: Sonet IV«, i: *Danske digtanalyser*, udg. af Thomas Bredsdorff, 1969, s. 77-84; Finn Brandt-Pedersen: »Sonet IV«, i: *Anvendt metrik*, 1970, s. 31-34.

»Rosemøen«. Niels Egebak: »Den dobbelte indskrift«, i: *skrift, subjekt, fiktion*, 1980, s. 59-75.

»Indvielsen«. Mogens Gradenwitz: *Tekstlære*, 1983, s. 214-235 (*Dansk Tekstlære*, 1977, jf. Knud Wentzel: »Tekstlærdom«, i: *Kritik* nr. 48, s. 105-109).

»Til Phantasien«. Jørn Erslev Andersen: »Øjeblikkets glimt - om på én gang at stå over for og at være i tiden«, *Læs* nr. 4, 1986.

»Indvielsen«. Flemming Harrits: »Indvielsen«, i: *Digtning og læsning*, 1990, s. 104-114.

»Til Charis«. Henrik Blicher: »Venus Urania omskrevet«, i: *Som Runer paa Blad*.

Arbejds papirer om dansk litterær romantik 1800-1820, udg. af Henrik Blicher, 1996, s. 129-141.

»I Canovas Værksted«. Karin Sanders: »Plastiske objekter - romantiske tekster«, i: *Som Runer paa Blad. Arbejds papirer om dansk litterær romantik 1800-1820*, udg. af Henrik Blicher, 1996, s. 109-119.

»Til den Helliganede«. Bo Hakon Jørgensen: *Mastetoppe. 100 danske digte - med korte analyser*, 1997, s. 269-271

»Til den Helliganede«. Henrik Blicher: »Hvirvlen«, i: *Krydsfelt. Ånd og natur i Guldalderen*, udg. af Mogens Bencard, 2000, s. 224-235.

Portrætdigte:

Sevel Bloch: »Ved Tidenden om min Vens, Digteren Schack Staffeldts Død efter faa Dages Sygeleie« i: *Conversationsbladet*, 1826, 3. årg., 2. kvart., s. 64 (Rablende lyrisk nekrolog; J.C. Elmquist knytter følgende kommentar til mindediget: »Denne navnkundige Digter og ædle Menneskeven døde som Kammerherre og Amtmand i Gottorf, samt Ridder af Dannebrog og [? arbejdende] Medlem af Videnskabs selskabet i Gøtheborg. Som Exempel paa hans ædle Character kan det tjene, at han for nogle Aar siden, ved sit Ophold her i Staden, selv sprang i Frederiksholms Canal og reddede et Barn som var i Fare for at drukne.«.)

Matthias Winther: »J. W. Schack Staffeldt« i: *Kjøbenhavns flyvende Post* nr. 5, udg. af J.L. Heiberg, 15. jan. 1827 (Lyrisk nekrolog: »Sanger med den dybe Stemme ...«).

Christian Deichmann: *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* nr. 2, 6. jan. 1827 (Lyrisk nekrolog).

H.C. Andersen: »Schack-Staffeldt« i: *Vignetter til danske Digtere*, 1832, s. 32. (»Hvad Blomsten drømmer mangan Sommernat, / Hvad Vinden hvidsker i det grønne Krat, / Mens Morgenskyer Engene bedugge, / Fortalte Alferne Dig ved din Vugge, / Og hvad Du hørte kunde Du ei glemme, / Thi lød din din Sang for os, som Alfes Stemme.«).

H.V. Kaalund: »Schack Staffeldt« i: *Fabler og blandede Digte*, 1844, s. 7 (»Schack Staffeldt, de dybeste, drømmende Savn / Du nævned med sølvklare Toner ved Navn. / Man kalder Dig mystisk og ei populair - / Naar gik det ei saadan det Himmelske her!«).

Erik Knudsen: »Schack Staffeldt« i: *Minotauros*, 1955 (Digterportræt. »Du tænder lys i alle vinduer / For ikke at se de grinende rovdyr ...«). Genoptrykt i: Flemming Harrits: *Digtning og læsning*, 1990 og i: Anne-Marie Mai og Bo Kampmann Walther: *At gå til grunde*, 1997, s. 66).

Kristian Arentzen: »A. W. Schack von Staffeldt« i: *Folkekalender for Danmark*, 1864, s. 108-111 (Portrætdigt).

Henrik Blicher

Henrik Blicher: f. 1960, ph.d., lektor i Ældre dansk litteratur ved Institut for Nordisk Filologi ved Københavns Universitet.

Arbejder for tiden på en samlet, kommenteret udgave af Jens Baggesens *Labyrinten* (1792-93).